

činile komunalnu elitu. Autor uspostavlja genealošku vezu tih osoba s današnjim živim potomcima te donosi opsežan popis osoba iz spomenutog statuta.

Relja Seferović i Mara Stojan autori su priloga *Čudo vode: prolegomena za ranorenesansni vodovod u Dubrovniku* (95-137) u kojemu upozoravaju na važnost koju je za opći društveni i gospodarski razvitak dubrovačke komune imala izgradnja gradskog vodovoda u 15. stoljeću koju je izveo majstor arhitekt Onofrio della Cava iz Napulja. Rad je obogaćen nizom grafikona i ilustracija ostataka starog vodovoda.

U radu *Dubrovački teolozi o židovskoj zajednici u prvoj polovici 18. stoljeća* (139-188) Relja Seferović razmatra arhivsku građu iz 1724. godine u kojoj se spominje odluka dubrovačkih vlasti o zapljeni i spaljivanju niza židovskih vjerskih tekstova te se analizira položaj židovske zajednice u osamnaestostoljetnom Dubrovniku.

Ilija Katičić u *baroknoj obnovi Dubrovnika i Perasta – nove spoznaje o životu i djelu dubrovačkoga graditelja i klesara* (189-218) rad je Katarine Horvat-Levaj. Autorica razmatra značenje dubrovačkog protomagistra u oblikovanju baroknog Dubrovnika preko izgradnje katedrale i drugih crkvenih i javnih građevina, ali i njegovim djelovanjem u bokeljskom Perastu (Gospa od Škrpjela) u dugom razdoblju nakon katastrofalnog potresa 1667. godine.

Na temelju analize arhivske građe iz Državnog arhiva u Veneciji Lovorka Čoralić u radu *Crkvene ustanove grada Bara u oporučnim spisima hrvatskih iseljenika u Mlecima* (219-240) upućuje na spomen nekadašnjih barskih crkvenih ustanova (crkve, samostani) i duhovnih osoba u oporukama s posebnim osvrtom na vrijeme njihova useljavanja u Mletke, zanimanja, mjesta stanovanja, obiteljske veze i drugu problematiku koja se može iščitati iz oporuka.

Tado Oršolić u prilogu *Hajdučija, razbojstva i krijumčarenja u Dalmaciji od uspostave druge austrijske uprave do sredine 19. stoljeća* (241-254) razmatra kriminalne djelatnosti koje su obilježile pokrajinu Dalmaciju, jednako obalu kao i zaleđe, u prvoj polovini XIX. stoljeća, ali i načine na koje su lokalne vlasti pokušavale uspostaviti red i zakon.

Na kraju časopisa tiskana je redovita rubrika "Osvrti i kritike" (255-266), u kojoj su prikazana ili ocijenjena neka od recentnih izdanja tipa monografija i serijskih publikacija, te cjeloviti *Popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* (267-270). Zaključimo da je ova znanstvena publikacija iznimno vrijedan kontinuirani doprinos suvremenoj hrvatskoj historiografiji u kojoj, iako je njezin sadržaj uglavnom ograničen na regionalnu povijest Dubrovnika i Dalmacije, uvijek nailazimo na metodološki inovativne radove u kojima se raščlanjuju dosada nepoznati izvori ili se već objelodanjeni čitaju i interpretiraju koristeći se suvremenim metodološkim historiografskim načelima.

Zoran Ladić

Povijesni prilozi. Časopis Hrvatskog instituta za povijest, god. 25, Zagreb 2006., br. 30, 227 str., br. 31, 249 str.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest 2006. godine objavljena su dva broja časopisa *Povijesni prilozi*. Broj 30 sadržava osam izvornih znanstvenih radova i pet prikaza, dok je broj 31 podijeljen u dva dijela. Prvi dio je posvećen radovima sa znanstvenog kolokvija održanog u ožujku 2006. na Hrvatskom institutu za povijest kojim je obilježena deseta

godišnjica osnivanja Plemićkog zbora u svrhu naglašavanja važnosti hrvatskog plemstva tijekom povijesti, od srednjega vijeka do XIX. st., te sadržava četiri izvorna znanstvena rada i dva pregledna članka. U drugom dijelu broja 31 nalaze se redovite rubrike *Članci* te *Ocjene i prikazi*. U redovitom dijelu objavljena su četiri izvorna znanstvena rada te deset prikaza.

Prvi rad u broju 30 *Sarsenterska biskupija* (7-51) plod je zajedničke suradnje autora Ivice Puljića i Ante Škegre, a bavi se istraživanjem najstarije povijesti biskupije u Sarsenteru. Autori su se najprije pozabavili dosadašnjim rezultatima u proučavanju tematike, zatim donose pregled antičke literature o navedenoj problematici. Vrlo je važan dio u kojemu se autori bave potencijalnim lokalitetima danas nepostojeće biskupije, kao i lokalitetima biskupija u Mukuru i Ludru te crkvama koje su im pripadale.

Castilia Manea-Grgin, autorica je rada *Neobičan knez na moldavskom prijestolju: Hrvat Gašpar Graziani (1619-1620)* (51-78), koji je prvi biografski članak hrvatske historiografije o u nas relativno nepoznatu moldavskom knezu hrvatskog podrijetla. Autorica se najviše bavi načinom na koji je Graziani prešao put od dragomana s Porte do trenutka kad za svoje poslaničke zasluge dobiva vlast u pokrajini Moldaviji. Vrlo je zanimljiv autoričin osvrt na Grazianijevo vladanje Moldavijom s prikazom raznih političkih i društvenih odnosa koje je uspostavio tijekom boravka u novoj zemlji pa sve do ustanka protiv Osmanlija. Potom prikazuje okolnosti koje su dovele do njegova poraza u borbi s Osmanlijama i posljedično do njegova ubojstva.

Hrvoje Kekez autor je rada *Urbarijalni nameti i katastarski popis kmetskih selišta na vlastelinstvu Brlog u 18. stoljeću* (79-103) u kojemu dio velikog procesa promjena društveno-političkih prilika u odnosima između vlastele i kmetova pokušava objasniti na primjeru vlastelinstva Brlog u okolici Ozlja. Autor navodi kako se konkretne društvene promjene uočavaju od razdoblja nakon donošenja Slavenskog urbara Marije Terezije 1756. kao i Hrvatskog urbara 1780., kad se feudalni odnosi stavljaju u uređeni pravni okvir. Autor se osobito bavi načinima na koji su se te promjene odrazile na svakodnevni život onodobnog seljaštva, a time i na gotovo cjelokupnu agrarnu situaciju.

U radu *Vladavina žena na Bečkom dvoru 1711/1712. i Hrvatska pragmatička sankcija* (103-128), autorica Ivana Jukić zastupa mišljenje da je za inicijativu za donošenje Hrvatske pragmatičke sankcije zaslužna regentica Eleonora. Oslanjajući se na brojne izvore i literaturu, autorica ne smatra doduše da je regentica bila u stanju samostalno ostvariti takav naum, ali smatra da je unutar hrvatske političke elite, a osobito uz pomoć zagrebačkog biskupa Erika Esterházyja, dobivala vrlo jasnu podršku za svoje političke planove.

Lovorka Čoralić autorica je rada *Iz prošlosti Barske nadbiskupije - pismo barskog klera i puka papi Benediktu XIV. iz 1743. godine* (129-139), u kojemu na temelju dokumenta pronađenog u fondu «Arhiv obitelji Karaman» u Državnom arhivu u Zadru, upućuje na stanje u Barskoj nadbiskupiji u prvoj polovici XVIII. stoljeća. Autorica radi boljeg pregleda crkvenih prilika daje kraći uvid u društvenu povijest Bara tog doba te time ulazi i u razloge zbog kojih se Barani obraćaju papi. Prenosi i kompletnu transkripciju spomenutog pisma.

U radu *Popravlak Trogirskih ulica 1795./1796.* (140-169), autorica Irena Benyovsky na temelju dokumenta o popravku gradskih ulica iz fonda Fanfogna-Garagnin u Državnom arhivu u Splitu, donosi mnoge vrijedne podatke o socijalnoj topografiji i općenito o urbanizmu Trogira

u XVIII. stoljeću. Na temelju građe donosi, osim podataka o gradskim četvrtima, i brojne podatke o vlasnicima i zakupnicima kuća te o majstorima koji su sudjelovali u javnim radovima. Irena Benyovsky navodi kako takav dokument, unatoč činjenici da ne donosi kompletnu sliku o gradu, ipak pruža obilje korisnih podataka o građevinama i toponimima koji nisu poznati nakon kasnijih gradskih rekonstrukcija. U radu je također priložena transkripcija cijeloga korištenog dokumenta te kazalo spomenutih osoba.

Ivica Golec autor je rada *Šumarski odnosi u Banovini - važan segment razvoja šumarstva Vojne Krajine (1787.-1781) (169-203)*, u kojemu analizira šumarske odnose u Banskoj krajini od donošenja Šumarskog reda 1787. do početka primjene austrijskog Zakona o šumama, koji se u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini počinje primjenjivati od 1860. godine. Iako se autor osvrnuo na šumarske propise u drugim dijelovima Vojne krajine, posebnu pozornost je usmjerio na zakonski propis iz 1787. na kojemu su se temeljili svi kasniji propisi Krune o šumama.

Vlasta Švoger autorica je rada *Zagrebačko liberalno novinstvo o slobodi tiska i društvenoj ulozi novina od izbijanja revolucije 1848. do uvođenja neoapsolutizma 1851. (203-224)*. Na temelju liberalnih listova toga doba, prvenstveno se oslanjajući na *Saborske novine*, *Slavenski jug*, *Südslavische Zeitung* i *Jugoslavenske novine* tijekom izlaženja, a *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* i *Agramer Zeitung* od proljeća 1848. (nakon čega su stavljene u funkciju promicanja politike središnje vlasti) do početka ljeta 1849., autorica pokušava objasniti kako se u napisima navedenih listova shvaćala sloboda tiska i kakva je prema ljudima okupljenima oko njih bila uloga medija u formiranju javnog mnijenja.

Nadalje se u broju 30 nalazi redovita rubrika *Ocjene i prikazi* u kojoj je pet prikaza recentnih radova hrvatske historiografije.

U broju 31 časopisa najprije su dani radovi sa spomenutoga znanstvenog skupa posvećenog hrvatskom plemstvu. Prvi u nizu radova je članak Damira Karbića *Plemstvo – definicija, vrste, uloga* (10-21) u kojemu autor nastoji definirati termin plemstva te naglašava raznolikost razvoja plemstva kao fenomena tijekom dugoga razdoblja njegova trajanja. Nadalje, autor ističe kako je kriva pretpostavka da se plemstvo nije mijenjalo kroz vrijeme i da je bilo jednako na različitom geografskom području. Također naglašava kompleksnost terminologije koja se rabi za grupe koje su postojale na hrvatskom području tijekom srednjeg vijeka.

Ivan Majnarić u radu *Izvori za povijest plemstva – pregled s osvrtom na Hrvatski državni arhiv* (23-37) daje pregled arhivske građe korisne za istraživanja povijesti hrvatskog plemstva. Najprije klasificira izvore te daje vrlo korisne podatke o zbirkama objavljenih izvora, kao i o časopisima u kojima se objavljuje izvorna građa. Nadalje, budući da većina izvora još uvijek nije objavljena, autor detaljno analizira fondove obitelji koji su pohranjeni u Hrvatskom državnom arhivu.

Treći članak *Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet* (39-69), autora Ivana Jurkovića, objašnjava socijalnu vertikalnu i horizontalnu mobilnost plemstva koja se dogodila poradi ratova s Osmanlijama zbog velikoga demografskog pada. Ivan Jurković smatra da su se dislocirani plemići morali koristiti različitim strategijama u novom okruženju kako bi očuvali svoj društveni i ekonomski status, što, naravno, ne znači da su uvijek bili uspješni u tom nastojanju.

Marija Karbić u radu *Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija. Primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Slavonije (71-85)* daje primjer sudjelovanja te velikaške obitelji u ratovima protiv Osmanlija. Naime, kako autorica naglašava, plemstvo Jajačke i Srebreničke banovine imalo je važnu ulogu u obrani Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Na primjeru Berislavića Grabarskih koji su izvorno bili pripadnici srednjeg plemstva Marija Karbić objašnjava dužnosti vezane za obranu zemlje koje su oni obavljali te na kraju daje primjer jednog od članova obitelji koji je nakon Mohačke bitke bio primoran surađivati s Osmanlijama tijekom građanskog rata oko izbora kralja.

Dubravka Peić Čaldarović u članku *Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta (87-100)* analizira heraldičku umjetnost na dva različita načina, nastojeći razjasniti što je grb značio za čovjeka u svakodnevnom životu, ali također i promatrajući heraldičku građu kao čimbenik kulturnog naslijeđa. Česte migracije i miješanje stanovništva utjecali su na različite stilске i tradicijske utjecaje i društvene norme, no najsnažniji autoriteti za kreiranje novih grbova bili su, kako zaključuje autorica, Beč i Pešta. Rad je popraćen slikama desetak hrvatskih grbova.

Pravo hrvatskog plemstva na vađenje rudače i kovanje novca (101-117) posljednji je rad te cjeline, u kojemu Ivan Mirnik daje pregled poznatih primjera kad je vladar ustupio pojedinim velikašima svoje pravo na vađenje rudače i kovanje novca na hrvatskom povijesnom prostoru uz određene uvjete od XIII. st. nadalje. Ivan Mirnik naglašava kako je to u jednom pogledu značilo očuvanje kontinuiteta državnosti. Rad je vizualno obogaćen slikama novca, poveljama u kojima kralj podjeljuje pravo kovanja novca velikašima te tablicom u kojoj daje prikaz velikaša i kralja od kojega su dobili pravo kovati novac.

Broj 31 nastavlja se uobičajenom rubrikom *Članci* te završava sa deset *Prikaza*.

U redovitoj rubrici prvi je rad *Gregorijanski napjevi Velikog tjedna (121-148)*, Katarine Koprek, u kojemu autorica analizira umjetničku i duhovnu vrijednost gregorijanskog korala za vrijeme Velikog tjedna kad ona dolazi od posebnog izražaja. Detaljno analizira duhovne, glazbene i tekstualne aspekte te zaključuje kako se prava umjetnička vrijednost korala može shvatiti samo ako ih se promatra nedjeljivo i istodobno. Rad je također popraćen notnim prikazima gregorijanskih korala.

Kotorski plemići iz roda Bolica – kavaljeri Svetog Marka (149-159) rezultat je rada autorice Lovorke Čoralić u mletačkomu Državnom arhivu, u kojemu je među ostalim pronašla povelje kojima se pripadnicima obitelji Bolica, koji su se ubrajali među najodličnije među kotorskim i općenito bokeljskim plemićima, daje mletački viteški naslov. Slijedeći izvore, autorica navodi pripadnike obitelji te uspoređuje njihova imenovanja kavaljerima Svetog Marka koja su zaslužili svojim istaknutim djelovanjem u korist Mletačke Republike tijekom više generacija. Autorica na kraju donosi prijepis povelja o imenovanju dvaju članova obitelji Bolica kavaljerima Svetog Marka.

Kristina Milković u radu *Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.) (162-182)* objašnjava promjenu položaja časnika Vojne krajine promjenom temeljnoga krajiškog zakona. *Krajiška prava* su zakonik koji se većinom temeljio na sudskom postupku te javnom i privatnom pravu koje se primjenjivalo na sudovima u Vojnoj krajini. Autorica naglašava članak koji se bavio vlasništvom nad

zemljom. Njihovom usporedbom nastoji objasniti socijalno-pravni aspekt života časničkog sloja. Navodi kako je kompleksnost krajiškog društva uvjetovana i činjenicom da vojni službenici, osim tim zakonima, podliježu i vojnim zakonima. Važna je i činjenica kako je prisutno odstupanje slova zakona od prakse.

U radu *Problem ukidanja vojnih komuniteta u Vojnoj krajini na primjerima Broda na Savi i Petrinje* (183-192), autori Ivica Golec i Damir Matanović preko usporednog primjera Broda na Savi i Petrinje pokušavaju objasniti razloge zbog kojih su se ukinuli vojni komuniteti koji su trebali biti napućeni trgovcima i obrtnicima kako bi osigurali materijalnu bazu krajišnika. Autori naglašavaju kako komuniteti koji su bili ukinuti očito nisu mogli ispuniti svoju svrhu, a rad zaključuju usporedbom problematike ekonomije Broda na Savi s ekonomijom Petrinje.

Na kraju časopisa su *Prikazi i ocjene* (195-222) u kojima su razni autori, posve zaslužno, predstavili nova i korisna djela iz hrvatske i iz strane historiografije.

Na kraju možemo reći kako je ovo 25. godište *Povijesnih priloga* u svoja dva redovita broja (30 i 31) nastavilo s tendencijom objavljivanja povijesnih radova koji su zbog zanimljivosti kao i zbog izvrsne metodologije poticaj hrvatskoj historiografiji, a posebice autorima mlađe i srednje generacije, te pridonose popularizaciji i interdisciplinarnosti znanosti.

Goran Budeč

***Croatica Christiana Periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. XXX, Zagreb 2006., br. 57, 252 str.; br. 58, 224 str.**

Već je tri desetljeća časopis *Croatica Christiana Periodica* zasigurno najuglednija hrvatska znanstvena serijska publikacija koja objelodanjuje znanstvene i stručne radove s područja povijesti Crkve kao institucije i religijske povijesti u svim njezinim pojavnim oblicima, pokrivajući vremensko razdoblje od kasne antike do suvremenog doba. Znanstvenom razinom objelodanih tekstova i metodološkim smjernicama časopis je snažno utjecao na formiranje nekoliko generacija povjesničara čije je uže područje istraživanja prošlost Crkve i religioznosti u Hrvata te njihov položaj unutar europske Crkve i europske kršćanske pobožnosti. O takvoj strukturi i sadržaju tog časopisa svjedoče i dva broja koja su objelodanjena tijekom 2006. godine i koja se ovdje ukratko prikazuju.

U broju 57. CCP-a objelodanjeno je ukupno jedanaest znanstvenih i stručnih radova i priloga koji pokrivaju razdoblje od razvijenoga srednjeg vijeka do konca XIX. stoljeća. U radu naslovljenom *Herman Dalmatin i intelektualni preporod Zapada u 12. stoljeću* (1-30) Alojz Čubelić razmatra procvat skolastičke filozofije i teologije na Zapadu tijekom tog razdoblja, posebice kroz rad katedralne škole u Chartresu i škole sv. Viktora u Parizu te kroz djelovanje najznačajnijih filozofa i pedagoga toga vremena: Bernarda i Thierryja iz Chartresa, Vilima iz Conchesa, Clarenbalda iz Arrasa, Ivana iz Salisburyja i drugih filozofa i teologa, a kojemu krugu pripada i znameniti hrvatski mislilac toga doba Herman Dalmatin. Ivan Majnarić u radu *“Ruka i oko gospodina pape” – Papinski legati u drugoj polovini XII. stoljeća* (31-53) razmatra, u hrvatskoj historiografiji zapostavljenju, problematiku službe papinskih legata tijekom XII. i početkom XIII. stoljeća na području današnje Hrvatske i donosi opsežan popis relevantne